

I A I N O V E R T O N

PREȚUL PARADÍSULUI

Cum au schimbat lumea atentatele sinucigașe

Traducere din limba engleză de

Sorin Șerb

Prefață de Ovidiu Raetchi

CORINT
ISTORIE
—2025—

Cuprins

<i>Prefață</i>	5
<i>Prolog</i>	15
Capitolul 1 – <i>Arma utopiei</i>	21
Capitolul 2 – <i>Vânturi divine</i>	50
Capitolul 3 – <i>Nașterea martirului</i>	85
Capitolul 4 – <i>Înapoi la barbarie</i>	100
Capitolul 5 – <i>Moarte în Paradis</i>	126
Capitolul 6 – <i>O casă în cer</i>	165
Capitolul 7 – <i>Chipul diavolului</i>	203
Capitolul 8 – <i>Jihadul global</i>	237
Capitolul 9 – <i>Statul Terorii</i>	280
Capitolul 10 – <i>Pe țărmurile Europei</i>	314
Capitolul 11 – <i>Demonii interiori</i>	347
Capitolul 12 – <i>Munți de victime</i>	380
Capitolul 13 – <i>Război etern</i>	417
Capitolul 14 – <i>State polițienești</i>	444
Capitolul 15 – <i>Generația terorii</i>	485
Capitolul 16 – <i>Paradisul pierdut</i>	519
<i>Mulțumiri</i>	531
<i>Note</i>	533

Capitolul 3

Nașterea martirului

La 30 octombrie 1980, un băiat de 13 ani a fost prins în focul luptelor din portul iranian Khorramshahr, un pașnic oraș comercial aflat la granița cu Irakul¹³³. În jurul lui se aflau prieteni morți și muribunzi, bărbați iranieni de două ori mai în vârstă ca el, și vedea cum se apropia inamicul, trupele irakiene loiale celui de-al cincilea președinte al Irakului, Saddam Hussein.

Băiatul, Mohammad Hossein Fahmideh, nu ajunsese nici măcar la vârsta adolescenței atunci când a părăsit orașul lui natal Qom, din Iran, pentru a se duce să-și apere țara de forțele irakiene invadatoare, dar văzuse lucruri pe care niciun băiat n-ar trebui să le vadă vreodată. Prins în oraș de luptele sângeroase purtate din casă în casă, era clar că sorții bătăliei se schimbaseră, și nu în favoarea lui. Soldații irakieni și-au zdrobit adversarii cu o putere de foc mult superioară, capturând un canal de importanță strategică aproape de locul în care băiatul lupta. Sorții bătăliei păreau să fi fost decși.

Confruntat cu înfrângerea, Fahmideh a ales o cale care va avea impact profund și global, chiar dacă el nu știa în acele clipe. Poate în parte înfuriat de vacarmul bătăliei sau poate disperat că ziua se va sfârși cu propria moarte, a luat o grenadă de mână din ranița unuia dintre camarazii lui căzuți și a fugit spre cel mai apropiat tanc irakian, trăgând cuiul de siguranță. S-a aruncat dedesubt, iar

grenada a explodat cu un bubuit înfundat. Tancul a fost scos din luptă, Fahmideh a murit pe loc.

Efectul imediat al morții sale a fost încetinirea irakienilor. Comandanții lor, neștiind că fusese un atac sinucigaș, au presupus că intraseră pe un câmp minat și au oprit avansul pentru a curăța drumul. Impactul pe termen lung a fost însă mult mai semnificativ. În viziunea conaționaliilor săi, Fahmideh înfăptuise o faptă de un eroism fără egal, un act generos care l-a făcut cunoscut în tot Iranul pe băiatul de 13 ani. Chipul său idealizat, încadrat de hățișul întunecat al părului, avea să devină simbol al curajului și al onoarei supreme, o nouă icoană a lumii islamice: martirul sinucigaș.

Pe măsură ce războiul cu Irakul vecin a intrat într-un impas teribil, la tot locul în această națiune șiiită au apărut monumente dedicate sacrificiului făcut de băiat. La marginea Teheranului a fost înălțat un monument aurit care-l înfățișează pe băiat ținând în mână o centură cu cinci grenade. Au început să numească străzile cu numele lui și au urmat spitale, școli și un stadion sportiv¹³⁴. Ultimele lui clipe de viață au fost transformate într-un film de animație, devenind deopotrivă și punctul central al unui episod din serialul TV *Copiii Paradisului*. Au apărut timbre care-i poartă chipul¹³⁵. Atât de mare a fost impactul acestui gest eroic încât, dacă ții o bancnotă veche de 500 sau de 1 000 de riali iranieni în soare, îi poți vedea figura imprimată în filigran¹³⁶.

În felul acesta, moartea lui s-a transformat rapid în capital politic. Ayatollahul Khomeini*, liderul revoluționar musulman

* Ruhollah Musavi Khomeini (1900 sau 1902–1989) a fost revoluționar, politician și lider religios islamist iranian, primul lider suprem al Iranului din 1979 până la moartea lui din 1989. Khomeini a fost fondatorul Republicii Islamice Iran și principalul lider al Revoluției Iraniene care l-a detronat pe Mohammad Reza Pahlavi și a pus capăt monarhiei iraniene. Islamist șiiit din punct de vedere ideologic, ideile religioase și politice ale lui Khomeini sunt cunoscute sub numele de khomeinism (n. red.).

șiiit care a făcut din Iran prima republică islamică din lume (din perspectiva șiiților) în 1979, a proclamat: „Există evenimente care, fiind atât de uimitoare, ar putea suna la fel de incredibil ca fabulele și legendele. Cu toate acestea, sunt reale. Unul dintre cele mai frumoase este martiriul lui Hossein Fahmideh, adolescentul voluntar din Basij*. Avea 13 ani [...]. Amintirea lui va dura pentru totdeauna, deoarece el s-a transformat în legendă.”¹³⁷

Astfel de cuvinte au încurajat venerarea tot mai mare a martiriului. Basij, despre care Khomeini vorbea cu înflăcărare, erau brigăzi de martiri dedicate cu patimă sacrificiului de sine¹³⁸. Aceste trupe de tineri iranieni – niște adolescenți „modești”, „reținuți” și „calmi”, după cum se spune – erau prezentați drept dornici să moară pentru islam și pentru revoluție, iar pe bannerele care fluturau peste tot scria: „Națiunea pentru care martiriul înseamnă fericire va fi întotdeauna victorioasă.” Se spune că s-au înscris aproximativ 52 000 de oameni în aceste brigăzi, în fiecare provincie fiind înființată o „unitate de martiri”.

La fel ca piloții kamikaze, acești tineri acționau impulsionați de sentimentul că națiunea și familiile lor erau amenințate. Nu după multă vreme, invazia irakiană s-a transformat într-un război în toată regula. De vreme ce terenul muntos făcea imposibilă o invazie terestră rapidă, trupele irakiene au început să lanseze rachete Scud** către orașele iraniene pentru a teroriza populația, sperând

* Având denumirea completă de Sâzmân-e Basij-e Basij („Organizația pentru Mobilizarea Oprimaților”, în limba persană), Basij („Mobilizarea”) sau Niru-ye Moghâvemmat-e Basij („Forța de mobilizare a rezistenței”) este o miliție voluntară paramilitară din compunerea Corpului Gărzii Revoluționare Islamice și una dintre cele cinci ramuri ale sale. Forța se numește Basij, iar un membru individual se numește *basiji* în limba persană (n. red.).

** „Scud” este denumirea oficială în nomenclator NATO pentru o serie de rachete balistice tactice (cu rază scurtă de acțiune) dezvoltate de Uniunea Sovietică în timpul Războiului Rece și exportate pe scară largă atât în țările

să reducă astfel sprijinul acordat regimului. Strategia lor a eşuat, iar nou-înființata miliție Basij a înregistrat o creștere dramatică a numărului de voluntari.

Precum piloții kamikaze, nevoia de martiri era o necesitate strategică născută din faptul că iranienii erau slab echipați pentru a purta un asemenea război. La mijlocul anilor '80, conflictul a intrat într-un impas asemănător celui din timpul Marelui Război, cu confruntări sângeroase în tranșee, marcate de lupte cu câștiguri teritoriale insignifiante, dar cu un cost în vieți omenești extraordinar, precum și de folosirea celei mai avansate tehnologii de luptă, a războiului chimic și bombardarea civililor. Descriș drept „cel mai lung război convențional al secolului al XX-lea”, a secătuit Iranul din punct de vedere economic și a costat peste un milion de vieți, trupele Basij aflându-se în avangarda acestui măcel¹³⁹. Ajunși pe linia frontului, voluntarii se trezeau într-o situație disperată, fără resurse, fără arme și fără echipament adecvat. Au apărut chiar și povești cu iz de legendă despre acea situație: o bătrână a călătorit o zi întreagă până la linia frontului pentru a le oferi soldaților puțină mâncare pe care o mai avea – un măr.

La fel ca în cazul piloților kamikaze, sacrificiile Basijului au fost marcate de ritual și de simbolism. Unii soldați au primit ecusoane de identificare viu colorate, în vreme ce alții au primit o carte de rugăciuni numită *Mafatih al-Janân* („Cheile Paradisului”). Se povestește adesea că băieții din Basij au primit chei de plastic, importate în masă din Taiwan, să și le pună la gât înainte de a fi trimiși împotriva mitralierelor irakiene¹⁴⁰. Cheile, se spunea, le vor deschide porțile Paradisului, dar, ca multe în Iran, este greu să-ți dai seama de veridicitatea acestei istorii¹⁴¹.

lumii a doua, cât și în lumea a treia, inclusiv în țara noastră. Denumirile rusești pentru acest tip de rachetă sunt R-11 (prima versiune) și R-17 Elbrus (dezvoltările ulterioare) (n. red.).

Cu sau fără chei, au fost valuri de sacrificii umane. Cotidianul semioficial iranian *Ettela'At* îi evoca pe „copiii voluntari de 14, 15 și 16 ani. Au pătruns în terenurile minate [...] câteva clipe mai târziu, s-au ridicat nori de praf, iar când praful s-a așezat, nu mai era nimic de văzut din ei. Undeva, împrăștiate peste întreg câmpul, se vedeau resturi de carne arsă și bucăți de os”. După cum observa reporteurul în continuare, copiii se pare că găsiseră o soluție la această problemă: „Înainte de a pași pe câmpurile minate, copiii se învelesc în pături [...] astfel că nu sunt dezmembrați cu totul de explozia minelor și pot fi duși întregi în mormânt.”¹⁴² Copiii trebuiau să facă potecă pe câmpurile minate pentru soldații care veneau după ei, și asta „pentru că măgarii (erau) prea încăpățânați s-o facă”. După cum spunea ulterior un supraviețuitor: „Luptam aruncându-ne în fața tancurilor și făcând minele să explodeze.”¹⁴³

Evocarea unor sacrificii de acest fel trebuie citită cu un ochi cinic, ca parte a retoricii bombastice a războiului. I se permitea unui copil de nouă ani să intre în rândul trupelor Basij? Brodau mamele pe cămășile fiilor cuvintele: „Imamul Khomeini mi-a dat autorizația specială de a intra în Paradis”? Erau sinceri veteranii când afirmau că graba la martiriu era „uneori ca o alergare, și chiar și fără ordinele comandantului, toți voiau să ajungă primii”?¹⁴⁴

Ideea nu este că trupele Basij erau pregătite să moară pentru țara lor, la fel ca soldații din timpul Marelui Război, care ieșeau din tranșee în ciuda faptului că știau că exista riscul de a fi secerăți de focul mitralierelor. Războiul modern a cerut din plin asemenea sacrificii, dar mai important este că, odată cu moartea lui Mohammad Hossein Fahmideh, s-a născut și simbolul martirului islamic contemporan în Orientul Mijlociu. Astfel, acceptarea sacrificiului a fost cimentată în teatrul de luptă iranian.

Acest ideal al martirului avea să fie încurajat de stat, iar toți cei care piereau în război, după cum afirma ayatollahul Khomeini,

erau considerați martiri. A fost lansată o campanie numită „Sacrifică un copil pentru imam”, prin care familiilor care pierduseră un copil pe câmpul de luptă li se ofereau credite fără dobândă și beneficii generoase din partea statului. În plus, înscrierea în Basij le-a oferit iranienilor săraci o șansă reală de promovare pe scara socială, pentru că și celor care fuseseră doar răniți în luptă li se spunea „martiri vii”¹⁴⁵.

Toate acestea au dus la un masacru în masă. În 1982, în timpul recuceririi orașului Khorramshahr, au murit 10 000 de oameni. În februarie 1984, cadavrele a circa 20 000 de iranieni au fost abandonate pe câmpul de luptă în timpul Operațiunii Kheiber. Ofensiva „Karbala IV” din 1986 a costat, din nou, peste 10 000 de vieți. În total, se spune că în cadrul operațiunilor brigăzilor de martiri Basij au murit aproximativ 100 000 de bărbați și de băieți iranieni.

Odată cu masacrul în masă au apărut și monumentele comemorative colective. Pozele cu tineri, bărbați și femei, morți în luptă erau afișate peste tot, iar cimitirele au devenit centre de comemorare. În mijlocul „Paradisului lui Zahara” (*Behesht-e Zahra*), cimitir aflat la sud de Teheran, a fost inaugurată o fântână din care curgea apă de un roșu aprins. După cum spun autoritățile, roșul semnifică sângele martirilor Iranului care „udă semințele revoluționare”. Erau peste 40 de kilometri pătrați de morminte proaspăt săpate¹⁴⁶.

Au urmat ritualurile. Biciuitori profesioniști își ofereau serviciile familiilor în doliu, gata să se biciuiască peste spate cu lanțuri cu muchii tăioase contra cost, fanfarele militare erau în așteptare pentru a intona sumbrele cântece funebre, iar mullahii erau plătiți să spună povestiri care să-i facă pe toți cei de față să bocească¹⁴⁷. Despre un mormânt s-a spus că mirosea a flori proaspăt tăiate, deși nu era nicio floare acolo. Despre altul, că era vizitat de spiritul

fiicei Profetului, Fatima. O mamă îndurerată și-a construit o colibă mică pe mormântul fiului ei, astfel încât să se poată întinde deasupra lui. Pe mormintele fecioarelor erau întinse mese de nuntă. Regizarea doliului servea pentru legitimarea sacrificiului și a continuat s-o facă fără oprire.

Denumite cândva după rodii, îngeri sau privighetori, străzile au început să capete nume noi, roade ale îndurerării: martirul Akbar Sherafat, martirul Soufian, martirul Mohsenian, martirul Khoshbakth... Conceptul de sacrificiu a colorat totul – peisaje urbane, conversații și politică. A fost o transfigurare a morții care urma să schimbe Iranul și întreaga regiune pentru totdeauna.

De la prima sinucidere din 30 octombrie 1980 până la sfârșitul anului 2017, 12 dintre cele 17 țări care alcătuiesc Orientul Mijlociu au fost martore ale atentatelor sinucigașe. Începută cu moartea unui copil în Iran, ideea martiriului sinucigaș a infectat un întreg teritoriu, ajungând în Levant, Peninsula Arabă, Asia Mică și Egipt. În total, cel puțin 3 000 de atacuri sinucigașe au avut loc în această regiune, omorând peste 32 000 de oameni și rănind alți 76 000¹⁴⁸. Per ansamblu, acele 12 națiuni din Orientul Mijlociu au fost martore la peste jumătate din toate atacurile sinucigașe care au avut loc la nivel mondial.

Cum se face că evenimentul început în Iran a alimentat acest crezuet al violențelor? De ce s-a născut martiriul islamic modern în această națiune? Cum de s-a răspândit de la granițele Iranului și Irakului în tot Orientul Mijlociu, ba chiar și mai departe? Pentru a răspunde la astfel de întrebări, este necesar să faci săpături în bogatele pământuri ale istoriei, să scoți la iveală straturile complexe relații a Iranului cu liderul său spiritual de-atunci, ayatollahul Khomeini, și cu tot ce l-a împins pe ayatollah mai departe, să descoperi ce a modelat multă vreme viziunea šiită a

sacrificiului și, săpând și mai mult, să dezgropi gândirea dualistă adânc înrădăcinată în psihicul iranian cu rolurile hotărâtoare ale Binelui și Răului, Raiului și Iadului.

Mai întâi, pentru aceasta trebuie să ne îndreptăm atenția către teologie și către anii turbulenți ai islamului timpuriu. Într-o anumită măsură, toate religiile se văd nevoite să se confrunte cu diferite interpretări ale credinței, dar puține au neînțelegerile atât de puternic implantate în chiar rădăcinile lor islamice. Totul este astfel din cauză că, de la bun început, două ramuri ale acestei credințe monoteiste avraamice s-au despărțit în timpul mării *fitna*, „Marea Dezbinare”, declanșată pe tema celui care era succesorul Profetului Mahomed¹⁴⁹.

De o parte erau sunniții. Când liderul lor a murit la 8 iunie 632, la 62 de ani, ei au susținut că mantia de conducător va fi moștenită, în ordine, de cei patru califi „bine-călăuziți”, iubiții însoțitori ai Profetului, și anume Abu Bakr, Omar, Usman și (abia după aceea) Ali, vărul și ginerele Profetului. După ei, așa cum credeau mai toți sunniții, conducerea trebuia să ajungă în mâinile Omeiazilor din Damasc, urmați de Abbasizii din Bagdad.

Șiții n-au fost de acord cu sunniții. Ei spuneau că succesiunea ar fi trebuit să treacă prin familia Profetului, pentru că sângele, iar nu tovarășia, conferă autoritate. Conducerea, susțineau ei, trebuia să meargă mai întâi la Ali și apoi la fiul acestuia, Hussein. Totuși, această descendență a fost scurtată. La câțiva ani după moartea Profetului, Ali a fost ucis în Kufa și îngropat în apropiere, la Najaf. Hussein a fost ucis la Karbala, într-o bătălie împotriva Omeiazilor, și acolo zace până în zilele noastre. Se spune că, după moartea lui Hussein, conducerea šiită s-a transmis de-a lungul unui lanț de imami – o interacțiune politică foarte complexă, care a făcut ca linia succesorală să fie vulnerabilă dezbaterilor de mai târziu. Acesta este motivul pentru care, astăzi, šiții sunt fragmentați

după numărul de imami pe care-i admit și recunosc în zaidiți (acceptă cinci imami), ismailiți (șapte imami) și imamiți (sau duodecimami, care acceptă 12 imami). Cel din urmă, grupul majoritar de șiiți, a devenit religia de stat a Imperiului Safavid persan, motiv pentru care unii arabi sunniți îi consideră pe șiiți – în special pe cei iranieni – ca străini pe pământul lor.

În mod incontestabil, tradiția șiiită este adânc pătrunsă de un sentiment al durerii, iar martirii care au proliferat în timpul războiului dintre Iran și Irak erau parte a acelei îndelungate tradiții a suferinței șiiite. Unchiul Profetului, pe nume Hamza, „prințul martirilor”, a murit în bătălia de la Uhud. Hamza nu dorea să moară, dar era hotărât să obțină victoria, chiar dacă asta urma să-i aducă moartea.

Apoi, a mai fost și Hussein, fiul lui Ali, cel care, după ce a pierdut bătălia de la Karbala în 680, a refuzat să plece acasă înfrânt și s-a întors pe câmpul de luptă, știind că va muri și el. Tradiția șiiită îi preamărește faptele, transpunând în ritualurile lor ideea unei mici forțe de credincioși adevărați care se opune unei copleșitoare armate inamice.

Martiriul altor șiiți – Fatima, imamul Ali, imamul Sadeq, imamul Hassan, imamul Reza – sunt sărbătorile legale iraniene. Opt dintre cele 25 de sărbători iraniene sunt legate de martiriu, în timp ce națiunile sunnite din Iordania, Egipt, Arabia Saudită și Maroc nu sărbătoresc nicio moarte sacrificială¹⁵⁰. Martiriul apare și în imnul național oficial al Iranului: „O, martiri, vremea strigătelor voastre de durere ne răsună în urechi.”

Totuși, dintre toți martirii, moartea lui Hussein a fost cea mai definitorie – un angajament sacrificial față de o cauză islamică în urma căreia șiiții au putut să se prezinte ca opoziție, „să-i denunțe pe uzurpatori pentru a restabili adevărata religie a Profetului”¹⁵¹. Așa cum erau venerați primii sfinți ai creștinismului pentru că acceptaseră dureroasa „coroană de martiriu”, crezând cu tărie că

moartea lor va întări viața Bisericii, la fel și šiitii au venerat martiriul lui Hussein în ceremoniile și în ritualurile lor¹⁵². În fiecare an, ei îi deplâng sacrificiul în timpul festivalului Ashura și-și biciuiesc trupurile, reconstituindu-i simbolic suferințele. Apa rece oferită din recipiente mari în arșița verii iraniene este menită să amintească de setea dureroasă suferită de trupele lui Hussein în deșert, în timp ce fraza iraniană din finalul unei scrisori – *qorban-e shoma* – nu înseamnă „cele mai bune urări”, ci mai degrabă „sacrificiul tău”.

În Războiul dintre Iran și Irak din perioada 1980–1988, această tradiție sacrificială šiită s-a infiltrat în însăși natura conflictului. Saddam Hussein a fost portretizat drept Yazid, mult-detestatul general implicat în uciderea lui Hussein, nepotul Profetului Mahomed, în Bătălia de la Karbala. Numărul raportat al victimelor într-un atac irakian era invariabil 72, adică numărul celor care au murit cândva alături de nepotul Profetului. Bătăliile erau numite „Karbala II” și „Karbala III”¹⁵³, iar afișele care-i înfățișau pe soldații căzuți în aceste lupte le arătau cadavrele transformându-se în lalele, pentru că odinioară răsăriseră lalele din sângele vărsat de Hussein¹⁵⁴. Au fost angajați actori pentru rolul lui Hussein, chemându-i pe soldați să participe la misiunile sinucigașe: călare pe un armăsar negru, pe linia frontului apărea un călăreț cu fața strălucind datorită unei vopsele fosforescente, purtând hainele unui prinț medieval. „Aruncați-vă în lupta contra necredincioșilor!”, striga el. „Să răzbunăm moartea imamului nostru Hussein!”¹⁵⁵ Iar soldații exact așa făceau.

Un jucător esențial în această evoluție a simbolismului religios militar a fost liderul spiritual al Iranului, ayatollahul Khomeini. Pentru el, cel mai important act de penitență nu era doar să te flagelezi, ci să te sinucizi – cu condiția să fie pentru binele general al revoluției. Khomeini a preluat principiile šiismului și le-a dat o interpretare jihadistă populară: a cultivat idealul de sacrificiu de sine, a întărit conceptul de mântuire și a subliniat iminența întoarcerii lui Mahdi, „cel de-al 12-lea imam ascuns”, care dispăruse

cam pe la 940 și care urma să se întoarcă într-o zi, alături de Iisus, pentru a aduce dreptatea în lume.

Respingând doctrinele non-violenței, Khomeini folosea pasaje din Coran și din hadithe (fragmente care descriu faptele Profetului Mahomed) pentru a legitima utilizarea atacurilor sinucigașe și martiriul, reducând importanța doctrinei *taqiya*, dreptul de a te elibera de îndatoririle religioase în perioade de criză pentru a evita pericolul pentru viața și integritatea trupului tău în timpul urmării datoriei de a urma calea jihadului¹⁵⁶.

„Feriți cei care ne-au părăsit prin martiriu”, spunea el. „Feriți cei care și-au pierdut viața în acest cortegiu de lumină. Nefericit sunt că încă supraviețuiesc și că am băut potirul otrăvit.”¹⁵⁷

O asemenea declarație nu trebuie subestimată. Prețuirea considerabilă pe care o arăta Khomeini pentru atentatul sinucigaș al lui Mohammad Fahmideh reprezenta o îndepărtare substanțială de învățăturile coranice. De exemplu, sura 2, versetul 195, spune: „Și nu vă aruncați cu propriile voastre mâini [pradă] pieririi!”*, în timp ce sura 4, în versetele 29–30, duce ideea și mai departe: „Și nu vă ucideți voi înșivă! Cel care săvârșește aceasta prin necumpătare și fărădelege, pe acela noi îl vom face să ardă în Foc [...]”

Era o diferență însemnată. Desigur, încă din anii '30, liderii Frăției Musulmane egiptene chemau la „victorie sau martiriu”, dar scopul lor părea mai degrabă acela de a le da speranțe musulmanilor care se confruntau cu o situație lipsită de ieșire decât să-și îndemne adepții să meargă la moarte sigură¹⁵⁸. Totuși, Khomeini îi implora pe cei din Basij să meargă la moarte fără să le insuflă și speranță. „Nu contează într-atât rezultatul conflictului”, spunea el, „cât simpla participare la el, care oferă împlinire și satisfacție.”¹⁵⁹

* Folosim *Traducerea sensurilor Coranului cel Sfânt în limba română*, ediția a V-a, Editura Islam, București, 2006 (n. tr.).

Era ceva nou. În ochii lui, nu trebuia să câștigi victoria pentru a ajunge în Paradis, ci tot ce trebuia să faci era să mori încercând.

În viziunea lui Khomeini, viața era neimportantă, iar moartea reprezenta doar începutul adevăratei existențe. Pentru el, „lumea naturală [era] cel mai jos nivel, scursura creației [...], lumea divină era eternitatea”¹⁶⁰. El considera că modernitatea produce și mai multă scursură, din cauză că autodeterminarea individuală înlocuise providența divină, îndoiala științifică pervertise credința, iar plăcerile cărnii uzurpaseră moralitatea severă a legii sharia, sistemul juridic al islamului derivat din Coran, hadithe și consensul cărturarilor islamiști.

Din acest punct de vedere, America, Israel și Irak erau considerate răul întrupat împotriva căruia trebuie să te lupți, pentru că înfrângerea acestui modernism malefic era o condiție preliminară pentru revenirea iubitului al 12-lea imam¹⁶¹.

Această viziune asupra lumii nu era doar a lui Khomeini. Alți teologi și intelectuali șiiți spuneau același lucru: ayatollahul Mahmoud Taleqani*, într-o perioadă a însemnatelor tulburări civile din iunie 1963, a ținut un discurs în Teheran, unde a recitat versurile: „Din cap până în picioare, lumina lui Dumnezeu vei răspândi/Dacă întru cauza Lui, singur te vei nimici!”¹⁶²

În Irak, orașul sfânt Najaf a devenit un creuzet al acestui tip de ideologie. În Najaf, precum în orașul Basra și în vestul Iranului în anii '60, s-a născut ideea unei „revoluții islamice”¹⁶³. Dinspre comunitățile de cărturari iradia o mânie pioasă. În 1968, Nematollah Salihi Najaadabi, unul dintre studenții din Najaf ai lui Khomeini, a publicat o broșură în care susținea că martiriul lui

* Sayyid Mahmoud Alaei Taleghani (1911–1979) a fost teolog și reformator musulman iranian, avocat al democrației și un mare învățat șiiit, precum și unul dintre liderii mișcării împotriva șahului Mohammad Reza Pahlavi (n. red.).

Hussein era o revoltă politică pe care toți musulmanii ar trebui s-o imite. Un altul, dr. Ali Shariati, scria: „Imamul Hussein spune «Mă duc la moarte», nu «Mă duc să cuceresc». Moartea este o podobă pentru omenire.”

Pe la sfârșitul anilor '70, asemenea voci se uniseră, creând o mișcare politică și religioasă cu o considerabilă influență, una care – precum rușii din secolul al XIX-lea – se referea la sine ca la „izvorul revoltei în lupta pentru masele oprimite și năpăstuite”¹⁶⁴. Era o manifestare care a câștigat sprijin, alimentată de extinsele privațiuni economice, de diseminarea idealismului comunist și postcolonial și de creșterea fervorii religioase¹⁶⁵. În fruntea acestei mișcări se afla personalitatea impunătoare a lui Khomeini, dezlănțuind potențialul revoluționar acumulat în peste jumătate de veac de frământări politice iraniene.

În cele din urmă, când Khomeini s-a întors din exil în Iran la 1 februarie 1979, milioane de oameni au ieșit în stradă pentru a-l aclama¹⁶⁶. La patru zile după întoarcerea lui, a mers la televiziunea de stat, unde a vorbit despre prima teocrație modernă a lumii, anunțând nu un guvern obișnuit, ci „guvernul lui Dumnezeu”. A te opune însemna să te opui lui Dumnezeu și, în decembrie 1979, era adoptată prin referendum o nouă constituție care-l puneă în funcția de șef al unei noi republici islamice.

Cu toate acestea, povestea de față – oricât de convingătoare poate fi ascensiunea unui erou (sau a unui diavol, în funcție de punctul dumnevoastră de vedere) – explică doar o parte din această enigmă. De ce au dat atenție iraniienii pledoariei ayatollahului? De ce s-au adunat toți ca o turmă de partea lui și a propriei lor morți? Era ceva mai adânc în psihicul iranian căruia i se adresa?¹⁶⁷

Pentru mine, există un cadru cultural ascuns care convine celor mai multe discursuri justificative despre martiriu din Iran. Ascuns adânc în viziunea șiiților, conform căreia sacrificiul ar fi necesar pentru a combate răul, se află urme ale unei religii și mai

vechi, pe nume zoroastrism*. S-ar putea ca un șiiit să nu primească prea bine o asemenea sugestie, dar ca în multe alte credințe, șiiții își consideră religia direct insuflată de Dumnezeu lor. Pentru ei, orice asemănare cu altă religie dovedește doar că planul divin al lui Dumnezeu funcționează, dar rădăcinile adânci ale credințelor non-islamice din Iran n-ar trebui deloc ignorate.

În secolul al VI-lea î.Hr., zoroastrismul a devenit religia primului Imperiu Persan, iar acest lucru face din zoroastrism una dintre cele mai vechi religii care au supraviețuit din vechime și cea mai veche religie monoteistă. În centrul credinței acestui imperiu era concepția că se purta un război cosmic, unul în care două puteri spirituale erau încheștate într-o luptă fără sfârșit. Binele, care căuta să facă viața să înflorească într-o lume a ordinii, și răul, care încerca să împingă lumea în haos. Era o religie dualistă, asemănătoare cu cealaltă religie persană dualistă, maniheismul**.

Istoricul Norman Cohn este fascinat de această istorie a Iranului cu rădăcini atât de vechi. El consideră că, în chiar centrul zoroastrismului, se află ideea că liberul arbitru are un preț anume. În Iran, afirmă el, sacrificiul are o „bogată semnificație”, iar vechilor perși li se „alocase rolul de salvator colectiv [...] destinat să pregătească lumea pentru mântuire”¹⁶⁸. Pentru Cohn, profetul Zoroastru a fost primul exemplu cunoscut de „milenarist” și „primul profet al Apocalipsei”¹⁶⁹, cel care promite o „desăvârșire a lumii”¹⁷⁰.

* Întemeiată la începutul mileniului al II-lea î.Hr. de profetul persan Zarathustra (Zoroastru), zoroastrismul este o veche religie și filosofie a popoarelor din Asia Centrală, Iran și Azerbaidjan, caracterizată prin dualismul dintre bine și rău și bazată pe învățăturile lui Zoroastru (n. red.).

** În prezent aproape dispărut, maniheismul a fost una dintre cele mai importante religii dualiste practicate în antichitate în Orientul Mijlociu, în special pe teritoriul Imperiului Persan. Înființată de filosoful persan Mani (Manes) (216–277 d.Hr.), maniheismul susține dualismul radical ontologic între cele două principii eterne, Binele și Răul, care se opun, în cursul istoriei, într-o confruntare fără sfârșit (n. red.).

Astfel de profeții fac ca zoroastrienii să fie un popor special, unde chiar și cel mai bicisnic dintre bicisnici poate ajunge în Paradis. Pe scurt, posibilitatea ca accesul la cer să le fie acordat tuturor este împlântat adânc în sufletul cultural iranian. A nega aceste rădăcini străvechi înseamnă a ignora moștenirea zoroastrismului care încă se face simțită în Iranul actual. Guvernul a încercat, fără succes, să interzică Chaharshanbe Suri, „Festivalul focului”, pe timpul căruia, în fiecare an, oamenii psalmodiază o mantră antică zoroastriană menită să ardă ghinionul și bolile în anul care urmează și sar peste focuri. Este o reminiscență „la fel de importantă cultural pentru iranieni ca festivalurile islamice”¹⁷¹. Acele ruguri de foc erau considerate de zoroastriștii de pe vremuri drept simbol al focului din zilele de pe urmă, când flăcările vor topi metalul din dealuri, măturând pământul cu revărsarea unui fluviu de zgură. Pentru cei drepți, această magmă va fi caldă ca laptele, dar pentru cei răi va fi fierbinte ca flăcările iadului. În timp, acest simbolism s-a transformat în exorcism. Focul curăța spiritul, și este posibil ca unii să fi văzut ceva la fel de simbolic în flama explozivă a atentatorilor sinucigași: detonarea va purifica sufletul, trimițându-l pe martir pe căile Paradisului.

Lupta antică dintre forțele binelui și cele ale răului a căpătat o formă fizică în Războiul dintre Iran și Irak, unde s-a întrepătruns cu acceptarea teologică a martiriului provenind din profunzimele credinței šiite, alături de îndemnurile la sacrificiu venite din partea ayatollahului. Acesta a fost contextul în care războinicul martir trebuia să-și găsească un sens, și, de vreme ce acest fenomen s-a răspândit în primul rând în Iran, nu s-a oprit aici. A fost un ideal romantic care, precum un virus, va irupe neîncetat și, destul de curând, justificarea martiriului va trece frontierele către Liban, acolo unde se va dezvoltă în cele mai mortale feluri.